

ליקוטי מוהר"ן בפרשה – 284

פרשת נצבים / התשפ"ו / מאת הרה"ג אליהו עטייה שליט"א

גמרא

לקוטי מוהר"ן תורה ע"ד

לקבלת השיעור במייל:
6537488@gmail.com

היולות הבעל שם טוב ובעל התניא / דרשת הבעל שם טוב על שופר של יעל וכו' / המתקת התוכחה בבחינת זהב / שופר בראש השנה וחצוצרות במועדים / כוונת 'אני לדודי' לארבעים ימי הרצון / י"ג מידות הרחמים הנרמזות בשושנה / סדר התגלות מידות הרחמים מ"ז בתמוז / רחמים בימי הרצון / אלול ובראית העולם / נשמות הצדיקים מעוררות את הרצון לברוא / התחשבות בעתיד ביום הדין / ראש השנה ואדם הראשון / סברות עקומות לדון לכף זכות / הפלפול האלוקי לדון את אדם הראשון / כוחן של י"ג מידות שהתורה נדרשת / מסירת התורה שבעל פה / יהושע בן נון והתורה שבעל פה / ישראל אמרו נעשה ונשמע ולמה כפה עליהם את ההר / לימוד הגמרא כמזכה בדיון / מדוע יש לאדם ייסורים לפעמים דוקא אחר שחזר בתשובה / אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות / ייסורי האבה / המתקתם על ידי יגיעה בתורה / הקושי בלימוד הגמרא לבעלי תשובה ותיקונו / המתקת הדינים של יומא דצחק / תיקון לייסורים של האבה - צחק, ע"י בחינת יעקב / ההבדל בין לימוד גירסא ללימוד בהבנה / חיבור ראש השנה עם שמחת תורה בדיבור ובהבנה / המסכתות בסימן ענ"י / בבייה של שמחה וסוד השופר / החלום על המקום שטוב לשמוע בו קול שופר / הרינה והשמחה בהכנה לגאולה

השיעור לרפואה שלימה של שרון בן נעמי נעמי אל נא רפא נא לוי ולעילוי נשמת אולגה (חולה) בת סימי ומאיר זכרונה לברכה

היולות הבעל שם טוב ובעל התניא

א. ידוע שישנה מסורת בחב"ד שיום ח"י אלול הוא יום הולדתם של הבעל שם טוב הקדוש ושל בעל התניא. והיות שאצל צדיקים ההשפעה וההארה היא לדורות, וכמו שאמרו (ברכות יח): "צדיקים בְּמִיתָתָן קְרוּיִים חַיִּים", שמחים ביום הולדתם גם אחרי פטירתם, והעיקר הוא להזכיר מדברי תורתם. ובעזרת ה' נזכיר שני חידושים, מהבעל שם טוב ומבעל התניא, ואח"כ נלמד מדברי רבינו הקדוש.

דרשת הבעל שם טוב על שופר של יעל וכו'

ב. הבעל שם טוב הקדוש (לשון חסידים מועד ה' ראש השנה סוף אות א') מביא את המשנה (ראש השנה כו): "שופר של ראש השנה של יעל פשוט ופיו מצפה זהב שתי חצוצרות מן הצדדין שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שְׁמִצּוֹת הַיּוֹם בְּשׁוֹפָר". תיבת 'שופר' מרמזת לפסוק (ישעיהו נח, א) "הָרֶם בְּשׁוֹפָר קוֹלָךְ", שהמוכיח את ישראל נקרא בשם 'שופר'. ולפ"ז רמזה המשנה "של יעל פשוט", לומר: דאף על פי שכל השנה כולה הצדיק נוהג בבחינת 'יעל פשוט', ולא רוצה להוכיח את ישראל בטענה "מי אני ומה חיי שאוכיח את ישראל", אמנם בחודש אלול זה הזמן כן להוכיח, ובחודש אלול צריך לצאת מבחינת 'יעל פשוט' שהוא מתנהג בה כל השנה, ולקום ולהוכיח את ישראל.

המתקת התוכחה בבחינת זהב

ג. וממשיך הבעל שם טוב לבאר: "ופיו מצופה זהב", שלוש המתכות היקרות הן זהב, כסף ונחושת. נחושת מרמזת על הדינים (נחש אותיות נחושת). ואכן ישנם מוכיחים שמוכיחים את ישראל בבחינת נחושת שמעוררים עליהם דין גדול, וזה ודאי לא טוב, זה בחינת 'פיו מצופה נחושת' – הגרוע ביותר. מאידך, גם 'פיו מצופה כסף' לא טוב, כיון שבימים אלו זקוקים לעורר מעט את העם, ואם הכל יהיה רק כסף וחסדים, אין זה מתאים לימי הדין שדורשים גם התעוררות. ולכן הדרך הטובה היא 'פיו מצופה זהב', וכמבואר בפסוק (תהלים יט, יא) על דיבור טוב: "הַנְּחָמִידִם מִזֶּהָב וּמִפָּז רָב וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ וְנִפְתַּ צִּיפִים". נמצא שהמוכיח צריך לדבר דיבורים של זהב, שאמנם זהב הוא קצת דין, אך הוא דין ממותק מאוד – דין טוב.

שופר בראש השנה וחצוצרות במועדים

ד. ונבאר את המשך המשנה "שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצוות היום בשופר". הרי נאמר (במדבר י, י) "וּבַיּוֹם שְׁמִיחָתְכֶם וּבְמִעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חַדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת", בספרי (אות ע"ז) מבואר שיום שמחתכם זו שבת, ומכאן שבשבתות וימים טובים תוקעים בחצוצרות, החצוצרות היו עשויות מכסף. בשבתות וימים טובים עיקר העניין הוא כסף – חסדים. לעומת זאת בראש השנה מצוות היום בשופר – "שופר מאריך וחצוצרות מקצרות", והרמז הוא כנ"ל שפיו מצופה זהב, כלומר שמדברים מעט תוכחות המעוררות לדין ממותק. עד כאן הרמז הנפלא מבעל שם טוב הקדוש.

כוונת 'אני לדודי' לארבעים ימי הרצון

ה. מכאן נעבור לרמז מבעל התניא. בעל התניא מבאר בסידורו את הפסוק (שיר השירים ג, ג) "אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הִרְעָה בְּשׁוֹשְׁנִים", הכל מכירים את הדרשה על תחילת הפסוק "אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי" – ראשי תיבות 'אלול'. וכן ידוע שגם סופי תיבות שהם ארבעה יודיין, לרמז שימי הרצון של אלול ועשרת ימי תשובה הם ארבעים יום; עשרים ותשעה ימים של חודש אלול, יחד עם ל' אב (שהוא א' דראש חודש אלול בו עלה משה רבינו למרום), וכן עשרת ימי תשובה, שיחד עולים לארבעים ימי רצון. מוסיף בעל התניא לחלק את הפסוק: "אני לדודי" מרמז לשלושים הימים הראשונים של חודש אלול בהם אנו עושים תשובה, ו"דודי לך" מרמז לעשרת ימי תשובה שעליהם דרשו בגמרא (ראש השנה יח). את הפסוק (ישעיהו נח, ו) "דָּרְשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ קְרָאֵהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קָרוֹב" – אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, שזוהי בחינת "דודי לך" שה' מתקרב ובא אליי.

י"ג מידות הרחמים הנרמזות בשושנה

ו. עוד מוסיף בעל התניא לרמזו בהמשך הפסוק "הרועה בשושנים". הוזהר הקדוש פותח (וזהר הקדמה א.) "בְּשׁוֹשְׁנָה וְכוּ' אֵיךְ תִּלְיֶסר עֲלֶיךָ", והרמזו בשלושה עשר עלים הוא ל"ג מידות הרחמים. כי עיקר עניינם של חודש אלול ועשרת ימי תשובה הוא להרבות בהזכרת י"ג מידות הרחמים של הקב"ה. ומשום כך, כפי שנפסק (אורח חיים תקפא, א) נוהגים לומר סליחות בחודש אלול. ומהותן של הסליחות היא להזכיר פעמים רבות את הי"ג מידות הרחמים.

סדר התגלות מידות הרחמים מ"ז בתמוז

ז. י"ג מידות הרחמים התחדשו מיד אחר שבירת הלוחות. ה'בני יששכר' מביא דבר נפלא, שאם נתבונן מיום י"ז בתמוז ועד ט' באב, כיוון שחודש תמוז הוא חסר, הרי שמ-י"ז ועד כ"ט בתמוז ישנם שלושה עשר ימים, ומראש חודש אב ועד ט' באב ישנם תשעה ימים. השלושה עשר ימים הראשונים הם כנגד י"ג מידות הרחמים שהתחדשו מיד אחרי חטא העגל, שאז אמר משה בתפילתו (שמות לד, ו) "ה' ה' אֵל רַחֵם וְחַנּוּן...". לעומת זאת, התשעה ימים מכוונים כנגד תשע מידות הרחמים שנאמרו לאחר חטא המרגלים, וכפי שנאמר בפרשת שלח (במדבר יד, יח) "ה' אֶרְךָ אַפִּים וְרַב חֶסֶד נִשְׂא עֵוֹן וְפָשַׁע...". כי על חטא העגל משה רבינו השתמש ב"ג מידות הרחמים, ואילו בחטא המרגלים הוא השתמש רק בתשע מידות.

אין לנו עתה מספיק מצוות ומעשים טובים לעבור את יום הדין, והמאזן השנה לא היה הכי טוב, הקדוש ברוך הוא רואה שאנו עושים תשובה ומקבלים על עצמנו בעזרת ה' לעלות הרבה טוב בהמשך, קבלה זו עצמה היא האתערוותא דלתתא.

ראש השנה ואדם הראשון

יב. בימים האחרונים אני מדגיש את הנקודה, שיסוד ראש השנה קשור יותר לאדם הראשון ולבריאת העולם, לעומת החגים פסח, שבועות וסוכות המקבילים יותר לאברהם יצחק ויעקב. אמנם הוזהר קורא לראש השנה 'יומא דיצחק', אך בסיס היום נקבע על ידי אדם הראשון. כי אדם הראשון הוא הראשון שהמליך את ה' בעולם, הוא הראשון שקידש את החודש, ולפי רבינו הקדוש (תניינא תורה א' אות יד) כל עניין ראש השנה הוא כפרה על מיעוט הלבנה, וזה תוקן לראשונה בקידוש החודש של אדם הראשון. וכן הוא זכה בדין ביום ראש השנה ויצא בדימוס, וכמבואר במדרש (ויקרא רבה כט, א) "בְּשֵׁם שְׁעֻמְדָּתָ לְפָנַי בְּדִין וַיֵּצֵאתָ בְּדִימוֹס כִּי עֲתִידִים בְּנֵיךְ לַעֲמֹד לְפָנַי בְּדִין וְלַעֲצֹאת בְּדִימוֹס".

סבחת עקומות לדון לכף זכות

יג. ומכאן נעבור לחיזוק נוסף הקושר אותנו ל"ג מידות שהתורה נדרשת בהן. אמרנו באחת הדרשות שהפולר הראשון שעשה הקדוש ברוך הוא היה כדי לדון את האדם לכף זכות. מובא בשם רבי ישראל סלנטר שעניין ה'קרום קייט' (סברות קצת עקומות ופולפולים לא מדויקים בלימוד), נברא בעולם כדי לדון לכף זכות. שאף על פי שהמציאות לעיתים מצביעה על כף חובה – לדון את האחר שעשה מעשה לא הגון, מכל מקום יש להשתמש ב'קרום קייט' ובסברות אפילו קצת עקומות, העיקר כדי לדון לכף זכות. וברוך ה' ישנם אנשים שזהו טבעם. וכל שכן, שהרבה פעמים ואפילו לרוב, אפשר בסברא פשוטה והסתכלות ישרה, לדון את החבר לכף זכות.

הפולר האלוני לדון את אדם הראשון

יד. הקב"ה השתמש בלימוד ופולר כדי לדון את אדם הראשון לכף זכות, לאדם הראשון נאמר (בראשית ב, יז) "בְּיוֹם אֶכְלְךָ מִפִּתּוֹת מוֹת תָּמוּת", והוא בסוף אכל מעץ הדעת. וכיון שזהו דיבור אלוני, כיצד אפשר לשנותו? אלא שהקב"ה עשה 'למדנות' כביכול, ופירש: אמרתי "בְּיוֹם" – אבל לא פירשתי איזה סוג של יום? האם יום שלך אדם שהוא בן עשרים וארבע שעות, או יום שלי שהוא אלף שנים, וכדכתיב (תהלים צ, ד) "כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ בְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹד". ובפולר זה קבע הקב"ה שהכוונה ליום שלו, וניתנו לאדם אלף שנים. ומדוע חי בסוף רק תשע מאות ושלושים שנה? במדרש מבואר שנתן שבעים שנה משנותיו לדוד המלך, כידוע.

כוחו של י"ג מידות שהתורה נדרשת

טו. והבאנו זאת, משום שרבינו הקדוש מביא (ליקוטי מוהר"ן כ"ז) מהוזהר בפרשות אחרי מות ופינחס, שהתעוררות י"ג מידות הרחמים מתאפשרת על ידי י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן. דהיינו, פולר התורה ולימוד הגמרא, שהרי כל התלמוד מיוסד על הדרישה מתוך י"ג המידות כדי להגיע להלכה למשה מסיני.

מסירת התורה שבעל פה

וכמבואר (וזהר ח"ג סוף דף קסא): שמשנה רבינו לא יכל לומר 'אמת' פן יתעורר חלילה הדין על שחטאו והוציאו שקר מפייהם המרגלים כשסיפרו את דיבת הארץ רעה, ולכן אמר רק תשע מידות.

רחמים בימי הרצון

ח. ולפי"ז יוצא שמי"ז בתמוז, יום שבירת הלוחות, ועד ט' באב, יום חטא המרגלים שעליו דרשו (תענית כט.) "אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חֲנָם וְאֲנִי קוֹבֵעַ לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת", הם מתחלקים בדיוק: מי"ז בתמוז מתחילה ההארה של י"ג מידות הרחמים שנאמרו לכפרת חטא העגל, ואילו מראש חודש אב ועד ט' באב מאירות תשע מידות הרחמים שנאמרו לכפרת חטא המרגלים. ומכל מקום בימי אלול אנו מזכירים תמיד דווקא את י"ג מידות הרחמים, ולא את תשע המידות כי עתה בחודש אלול הם ימי רצון, אנחנו מזכירים את י"ג המידות במלואן.

אלול ובריאת העולם

ט. ויש להבין, מדוע נקרא חודש אלול "ימי הרצון"? ויסוד הדבר הוא שתחילת בריאת העולם – יום ראשון לבריאה – הייתה בכ"ה באלול, ולכן התעוררות הרצון מתחילה בחודש אלול. והקשר בין 'רצון' לבריאת העולם, הוא מבואר בדברי האר"ז^ל (עץ חיים שער א' ענף א'): "בְּשַׁעֲלָה בְּרִצּוֹנוֹ הַפְּשׁוּט לְבְרָא אֶת הָעוֹלָם". נמצא שהעולם נברא מפני שלקדוש ברוך הוא היה 'רצון' לברוא אותו. אלא שלכאורה רצון של הקדוש ברוך הוא צריך "אתערוותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), וכד סליק ברעותא למברי עלמא' (כשעלה ברצונו לברוא עולם) – לא הייתה קיימת עדיין אתערוותא דלתתא, כיון שהקב"ה היה לבדו כביכול בטרם הבריאה מאין ליש. א"כ איך באמת הייתה הבריאה?

נשמות הצדיקים מעוררות את הרצון לברוא

י. אך באמת ישנו חידוש גדול המבואר במדרש (בראשית רבה ח, ז) "בְּמִי נִמְלַךְ בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צְדִיקִים", שם דרשו על הפסוק (דברי הימים א' יד, כג) "הִמָּה הַיּוֹצֵרִים וַיִּשְׁבִּי נְטָעִים וַיְגַדְדָה עִם הַמֶּלֶךְ בְּמִלְאֲכָתוֹ יִשְׁבּוּ שָׁם", שכביכול הקדוש ברוך הוא נמלך בנשמותיהן של צדיקים, האם לברוא את העולם. וביאור העניין, שכדי שתהיה אתערוותא דלתתא הקב"ה ראה שיהיו צדיקים בעולם, והם יעשו לו נחת רוח. כלומר, האתערוותא דלתתא היתה מתוך מה שיהיה לעתיד, והיא זו שפעלה את מה שעלה ברצונו הפשוט לברוא את העולם. רבינו הקדוש מזכיר יסוד זה (ליקוטי מוהר"ן צ"ז), שהקדוש ברוך הוא התקשט כביכול בבריאת העולם בתפילותיהם של הצדיקים, שידע שיהיו בעתיד צדיקים שיוכלו לשנות את הטבע, ויש לו יתברך תענוג מכך, ומהאתערוותא דלתתא העתידית הזו, בא הרצון לברוא את העולם.

התחשבות בעתיד ביום הדין

יא. ולפי"ז ישנה נפקא מינה גדולה למעשה, כי אם כך אנחנו יכולים לומר לקדוש ברוך הוא: כשם שכשבראת את העולם לא הייתה אתערוותא דלתתא עכשווית רק הסתכלת על העתיד, כך באלול, ראש השנה ויום הכיפורים תקבל את הבטחתנו על העתיד. כי מה שהיה היה, העיקר הוא להתחיל מהתחלה. האתערוותא דלתתא העכשווית תהיה ממה שנעשה בעתיד. וזהו חסד עצום, שאפילו אם

כ. ואחד החיזוקים היסודיים בלימוד הגמרא מבוסס על דברי רבינו הקדוש (ליקוטי מוהר"ן ע"ד): אנו רואים לעיתים שאדם זוכה ברוך ה' לעשות תשובה, אך לאחר מכן פוקדים אותו כל מיני ייסורים. ועשויה להתעורר אצלו טרוניה: לפני התשובה היה הכל טוב, ועתה היה מצופה שיהיה אף טוב מזה, ומדוע החיים נעשו קשים ומורכבים? ומבאר רבינו שם שישנו דין שהוא בבחינת (משלי ג, יב) "את אשר יאהב ה' יוכיח", שנותנים לאדם ייסורים של אהבה. החזון בתשובה אינו יכול לתקן ביום אחד פגמים גדולים מתקופות ארוכות, ולכן מביא עליו הקב"ה ייסורים של אהבה הממריקים אותו מעט מעט ומעט שם, מתוך אהבה שה' אוהב אותו, כדי לזככו. וזה היפך מה שהיה לו קודם שחזר בתשובה, שאז היו נותנים לאדם את מעט המצוות שהוא עשה כאן בעולם הזה.

אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות

כא. כי הרי כל אחד עושה מצוות, כמו שכתוב בגמרא (תגינה כו.), "אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרמון". אפילו הרשעים הכי גדולים אומרים: אנחנו יהודים יותר טובים ממך, ומתהדרים שהם יהודים. אמנם זה יהודים לפי דעתם, אבל לפחות הוא רוצה לקרוא לעצמו בשם יהודי. וזו כבר מעלה גדולה, ולימוד זכות על אותו רשע שהוא קורא לעצמו יהודי והוא מתהדר ומתכבד שהוא יהודי. גם זה טוב ברוך ה'. אנו רואים שברוך ה' אפשר למצוא בכל יהודי באשר הוא נקודות טובות, כמו שרבינו מלמד אותנו לעשות. כי בכל יהודי יש בו טוב, אפילו ברשע גדול. וכל זה גורם שהוא צריך לקבל שכר. וקודם התשובה, לפעמים הוא מקבל את השכר פה בעולם הזה, וזה לא טוב בשבילו, כי מה יישאר לו לעולם הבא? אבל כשאדם עשה תשובה, אומר לו הקדוש ברוך הוא: נעשה הפוך, עם העבירות נסיים כאן בעולם הזה, וניתן לך את השכר מושלם בעולם הבא. וזה מה שכתוב "כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה" – נקרא ייסורים של אהבה.

ייסורי אהבה

כב. אמנם רבינו הקדוש מעמיד אותנו במקום ואומר: אל תחשוב שזה טוב! ייסורים של אהבה זה לא דבר טוב. אחרי הכל זה ייסורים! גם ייסורים של אהבה, זה ייסורים! אדם רוצה מצד אחד לכפר את העוונות שלו, ומצד שני אין לנו כוח לייסורים. הגמרא אומרת (ברכות ה.), "אייזהו יסורין של אהבה כל שאין בהם בטול תורה... ואין בהם בטול תפלה". אבל במציאות, כל ייסורים יש בהם ביטול תורה וביטול תפילה. ויישבנו: שהכוונה שבסך הכל על ידי הייסורים מתעורר האדם כל כך לעבודת ה', שיהיה ממנו יותר תפילה מאשר אם לא היה מתפלל, וילמד יותר תורה מאשר אם לא היו הייסורים האלה. ומכל מקום מצאנו על רבי אלעזר בר רבי שמעון, שמובא בגמרא (בבא מציעא פג.) שהיה אומר לייסורים: זילו מפני ביטול תורה. אף על פי שאלו היו ייסורים של אהבה.

המתקתם על ידי גיעה בתורה

כג. ונבאר יותר, רבינו הקדוש אומר: שיש אפשרות להפוך את הייסורים של אהבה לדבר אחר. מאיפה מגיעים ייסורים של אהבה? מיצחק. יצחק זה בחינת דין, אמנם זה דין ממותק, אבל זה דין, ומשם מגיעים ייסורים של אהבה. אבל אומר רבינו, לא טוב להישאר

טז. ונבאר יותר, במעמד הר סיני קיבלנו תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ואכן משה רבינו קיבל את כל התורה שבעל פה. דבר מיוחד מצינו במסכת זבחים פרק איזהו מקומן, שזהו הפרק היחיד בש"ס שאין בו מחלוקת. וכמו שהביא הבית יוסף (סימן נ), וז"ל: כתב הרא"ה (חי ברכות לב.) שתיקנו לשנות פרק איזהו מקומן לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסיני, עכ"ל.

ומיוחדותו מתבטאת בכך שלשונו נשתמרה כפי שניתנה למשה מסיני ללא שינוי, בניגוד לרוב המקומות בהם רבי מאיר אומר כך ורבי יהודה אומר כך. והראיה לכך היא שנאמר במשנה (זבחים נג.) "וַיִּנְאָכְלוּ לְפָנֵים מִן הַקִּלְעִים", ולכאורה הרי קלעים היו רק במשכן ולא בבית המקדש (ששם היו חומות העזרה), ומדוע המשנה משתמשת בלשון 'קלעים'? אלא שזוהי לשונו המקורית של משה רבינו מתקופת המשכן, ששם היו 'קלעים'.

יהושע בן נון והתורה שבעל פה

יז. עוד מצינו בגמרא (חולין סוף קכד.), את הלשון: "אפילו יהושע בן נון אמר לה בפומיה לא צייתנא ליה". ומדוע משתמשים דוקא בשמו של יהושע בן נון כדי להראות שאין לשמוע סברא שאינה נכונה? משום שיהושע הוא זה שמסר לנו את התורה שבעל פה, כדתנן (אבות א, א) "משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע".

משה הוא בחינת תורה שבכתב (בחינת קול, זעיר אנפין), לעומת יהושע שהוא עצמו יסוד תורה שבעל פה. ולכן הפסוקים מזרזים את יהושע שוב ושוב (יהושע א, ז) "דַּק חֶזֶק וְאַמֵּץ מְאֹד לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה...", וזאת משום שעיקר מה שצריך חיזוק – זו התורה שבעל פה. וכמבאר (ברכות לב.) "אֲרַבְּעָה דְּבָרִים צָרִיכִין חֶזֶק תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים תְּפִלָּה וְדַרְךְ אֲרָץ", ובתורה שבעל פה המלאה בברייתות, משניות וקלן וחמורין, יש קושי גדול הדורש עמל ויגיעה. ועוד אמרו חז"ל (גיטין ס:) "לא ברת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה".

ישראל אמרו נעשה ונשמע ולמה כפה עליהם את ההר

יח. וידועים דברי התוספות (שבת פח. ד"ה כפה) שהביאו ממדרש תנחומא (פרשת נח אות ג') ליישב את הסתירה שלכאורה מזה שהיתה כפיית הר כגיגית משמע שלא קיבלו ישראל את התורה מרצון, ומצד שני מצאנו שאמרו ישראל (שמות כד, ז) "נעשה ונשמע" משמע שכן קיבלו את התורה ברצון גמור? והתירוץ הוא, שעל התורה שבכתב אמרו "נעשה ונשמע", ואילו לכפיית הר כגיגית הוצרכו משום קושי התורה שבעל פה. ומהעניין גם להזכיר את אלדד הדני שבא אלינו מאחרי נהר הסמבטיון – מקום עשרת השבטים, שבספר ההלכות שלו כל הלכה פותחת בלשון: "כך קיבלנו מיהושע בן נון שקיבל מפי משה שקיבל מפי הגבורה".

לימוד הגמרא כמזכה בדן

יט. נמצא אפוא שפלפול התורה ולימוד הגמרא הוא מה שמזכה אותנו בדן. כפי שביארנו, הקדוש ברוך הוא דן אותנו בראש השנה וביום הכיפורים על שם העתיד. ולכן, גם אם אדם טרם זכה ללימוד הרבה דפי גמרא בשנה החולפת, הוא יכול להתחיל כעת.

מדוע יש לאדם ייסורים לפעמים דוקא אחר שחזר בתשובה

כו. רבינו אומר (ליקוטי מוהר"ן ע"ד) שהייסורים של אהבה באים מבחינת יצחק, והתיקון לזה הוא בחינת יעקב. הייסורים שמתחילים בראש השנה מתי הם מסתיימים? בשמחת תורה. כל הימים הקדושים האלה מראש השנה עד כ"ב תשרי – שמחת תורה, הם יחידה אחת בכוונות הארז"ל. רבינו היה אומר (שיש"ק הישן ח"ב אות ע"ה) שאת מה שהצדיקים עושים בכוונות מראש השנה עד הושענא רבה או שמחת תורה, הוא כבר עושה במעריב הראשון. לרבינו היה את הכוח להכניס את כל הכוונות כבר בראש השנה, ולגמור. לכן ראש השנה שלו עולה על הכל, שאתה מקבל מיד את ההארה של שמחת תורה. ושמחת תורה, כפי שמביא שם רבינו, זה לימוד בהבנה.

ההבדל בין לימוד גירסא ללימוד בהבנה

כו. בהושענא רבה, שהוא יום של ערבה, עושים את מה שקוראים במרוקאית "קראיה" – קוראים וקוראים. רבינו מביא בשם הזוהר פרשת קדושים (ח"ג דף פה:) שלימוד בגירסא הוא בחינת 'ערבה' – ערבה הדומה לשפתיים, יש לימוד שנקרא לימוד של שפתיים, שהוא רק גירסא. הבעל שם טוב הקדוש כותב (לשון חסידים אות רכ"ח) שהעניין של דיבור בלא הבנה, זה ספירת המלכות בלי בינה. מלכות זה פה – תורה שבעל פה, כשאדם רק מדבר בפה ולא מקשר את הלב – 'ההבנה', זה רק דיבור בפה בלי 'רחמנא ליבא בעי'. הקדוש ברוך הוא לא מסתפק בזה.

לפעמים אין ברירה, ולפחות לכבד את השפתיים זה גם טוב ללמוד ולגרוס, אך אם יכול עליו להתאמץ לקשר את הבינה בלב. 'אין הדינים נמתקים אלא בשורשן', מובא בזוהר (ויצא קנא. וכן ויקרא י:) שעניין מיתוק הדינים נמצא בשורש שלהם, ושורש הדינים זה בינה, "אֲנִי בִּינָה לִי גְבוּרָה". בינה היא הראש של הקו של השמאל ומשם יוצאים הדינים, אבל הבינה היא גבוהה אפילו מהחסד, כי היא בוודאי מוחין ורחמים. מסביר האר"י ז"ל (שער הכוונות, דרושי ראש השנה דרוש ז) שאין הדין נמתק אלא בשורשו, וכשמעלים את הדין לשורשו הוא מתמתק. ולפ"ז יום ראש השנה נקרא בחינה של מלכות, וכפי שמבואר בגמרא (ראש השנה טז.), "מַלְכוּתִי כְּדֵי שְׁתַּמְלִיכוּנִי עַלְיֶיכֶם". אם תישאר רק עם המלכות, אתה עלול להסתבך עם הבחינה שמובאת בגמרא (נדרים כח:), "דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא". התיקון לכך הוא לעורר את הבינה של שמחת תורה.

חיבור ראש השנה עם שמחת תורה בדיבור ובהבנה

כח. זו הייתה האומנות של רבינו, שידע לעשות את החיבור הזה של "מי זאת עלה". כתוב בזוהר הקדוש (הקדמה י:), "מי זאת עלה מן המדבר מתרפקת על דוד" (שיר השירים ח, ה). אומר הזוהר בפירושו: "מי" זו בינה, "זאת" זו השכינה, כמו שנאמר "וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם". צריך לעשות חיבור בין ה"מי" שזה הבינה, לבין ה"זאת". עולה מן המדבר – מדבר זה מלשון דיבור. כשאתה מדבר, תיתן הבנה בדיבורים שלך. אל תגרוס רק, אלא תבין כדי שלא יהיה "כְּפִיּוֹ וּבִשְׁפָתָיו כְּבִדּוֹנִי".

העניין של רבינו הוא לחבר את ראש השנה עם שמחת תורה. יום הושענא רבה הוא יום הדין, יום של ערבה, שבו לומדים עדיין בלי הבנה, והזוהר הקדוש אומר שזה חשוב ועושים בזה תיקונים כמו "חביט חביט". אבל העיקר זה שמחת תורה, שזה הלימוד בהבנה.

בבחינה של יצחק, צריך להתקדם הלאה לבחינה של יעקב. ומה זה יעקב? יעקב זה לימוד תורה. על ידי לימוד התורה, ובפרט על ידי לימוד הגמרא, שאתה מתייגע, וזה קשה לך, ואתה פחות מבין ומתעייף, ובכל אופן מתאמץ ללמוד את הגמרא ולהבין אותה – אלו ייסורים! ואז אתה מקל על הייסורים של אהבה.

הקושי בלימוד הגמרא לבעלי תשובה ותיקונים

כד. לכן אמרנו בשיעור, וכבר עברו כמה שנים ואחזור עוד פעם על הדבר הזה כי דבר בעיתו מה טוב, שרואים שאחד הדברים שקשים לאלה שלא זכו ללמוד בישיבות בצעירותם, שהם יכולים ללמוד הרבה; בהלכה הם יכולים להיות בקיאים, ולפעמים בקיאים יותר טוב מאברכים! באמת! כמה פעמים יש בושה; בעל תשובה בא, יושב ולומד את ההלכות ויודע טוב מאוד. לפעמים הוא זה שאומר בבית הכנסת מה לעשות, ויודע יותר טוב מכולם. הם יכולים ללמוד חומש ומשניות. אך מה הכי קשה להם? גמרא. כי גמרא, מה לעשות, זו גירסא דינקותא. כשלא לומדים בישיבות את הגמרא, קשה להתחבר לזה. מאידך אתה רואה אדם שהיה עד גיל עשרים בישיבות ונפל עשרים שנה, כשיחזור בגיל ארבעים יוכל להיכנס חזרה לגמרא, למה? כי הוא היה בישיבות!

אבל לא באתי לייאש באתי לעודד. הרבה פעמים בעלי תשובה שהתחילו לשמור שבת וקיום מצוות רואים ייסורים, לעיתים ייסורים בממון ולעיתים ייסורים קשים. התיקון לזה הוא לקבל ייסורים של לימוד הגמרא. בפרט אם לא למדת בעבר, אתה לומד ונתקע ולא מבין, זה ייסורים. למשל עכשיו יש סוגיות בחולין ב'העור והרטוב', סוגיות של טומאה וטהרה, וכל דף לוקח יותר זמן להבין אותו. אפילו שלמדתי את זה כמה פעמים, אני שוב פעם מתייסר בזה! עכשיו נמצאים בדפים קשים, וכל דף הוא דף! אבל בסדר, קצת קשה, מה יש? תנסה להבין ולחשבן את הסוגיא. אמנם לא ייקח חצי שעה, ייקח אולי שעתיים! אבל תן את היגיעה שלך לקדוש ברוך הוא. לכן חשוב מאוד לקבוע סדרי לימוד בגמרא דוקא, ונקבל על עצמנו ללמוד עם כל הקושי, ובעזרת ה' הקדוש ברוך הוא יכתוב ויחתום אותנו לחיים טובים ברוחניות ובגשמיות.

המתקת הדינים של יומא דיצחק

כה. אמרנו, ראש השנה זה יומא דיצחק – ביום ראש השנה יכולים להימשך לאדם ייסורים של אהבה, כי כשהקדוש ברוך הוא גוזר דינים על האדם בראש השנה, זה לא בשביל להתנקם בו ח"ו על העבירות שהוא עשה, הקב"ה לא רוצה להתנקם באף אחד. גם הגיהנם נועד רק כדי להתנקות ולהזדכך, וכדי שתוכל לקבל את החלק שלך בגן עדן. אף אחד בשמיים לא רודף אותך, אף אחד לא רוצה לתת לך דינים ועונשים, אך כולנו יודעים שצריך את זה כדי להזדכך.

המתקת הדינים היא לעשות פטנט: במקום לסבול ייסורים בגוף, בנפש, בממון, בשלום בית, בנחת בילדים, ניקח את כל הייסורים ביגיעה בתורה. כשאדם עמל ומתייגע בלימוד התורה, וזה קשה לו, זה פוטר אותו מהרבה ייסורים. זה העניין של ראש השנה. מה שנגזר בראש השנה ייסורים, זה מצד דינא דיצחק.

לבטל את הייסורים של אהבה שנגזרו בו, וזאת על ידי מידתו של יעקב אבינו שהתייגע בתורה.

הרינה והשמחה בהכנה לגאולה

לב. אחר כך, אומר רבי נתן, שלח ה' בליבי שמרומי בפסוק ששופר הוא בחינת רינה ושמחה. כתוב (תהלים קכו, ב), "אֶזְיֹא יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה", וראשי התיבות "שְׁחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה" הוא שופר! "אֶזְיֹא יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה" – הוא פסוק שמדבר על הגאולה העתידה, וכפי שנאמר שם (ישעיהו כו, ג), "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהַנְדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּ לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם". כל עניין הגאולה הוא שופר שרומז לשחוק ורינה. ועל זה נאמר (תהלים פט, טו-יז), "אֲשִׁירִי הָעַם יוֹדְעֵי תְרוּעָה ה' בְּאֹר פִּנְיָהּ יִהְיֶה כֹחַ, בְּשִׁמְךָ יִגִּילוּן כָּל הַיּוֹם". זו הנקודה של השופר וראש השנה, שיהיה בו תכלית השמחה. כי גם ביומא דדינא של יצחק, הקדוש ברוך הוא רוצה שתתקן את זה על ידי "בְּשִׁמְךָ יִגִּילוּן כָּל הַיּוֹם", ועל ידי השמחה של לימוד הגמרא. פענוח סוגיא זוכייה לסיום מסכת, הוא תענוג גדול שאין לדחות אותו למחזור הבא, אלא להצטרף וללמוד היום. עצם הקבלה של האדם ללמוד ביגיעה, יש בה את הכוח להוציא אותנו מהדינים ולזכות אותנו לכתובה וחימה טובה, לחיים טובים ולשלום, אמן.

כל זמן שאתה לומד בלי הבנה, אתה לא שמח מהלימוד. לשמוח פירושו (משלי טו, כג) "שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִּיו", מתי שהוא מבין את הלימוד שלו.

נמצא, עיקר התיקון של ראש השנה 'יומא דיצחק', הוא שמחת תורה 'יעקב'. ומה זה יעקב? אומר רבינו, זה לימוד הגמרא בהבנה. לכן אנו מתחזקים עכשיו לקבל כמה שאפשר לקראת סיום מסכת חולין, שיהיה מיד אחרי ראש השנה ולקראת כיפור. אחר כך מתחיל כרך י"ט שבש"ס, שכולל חמש מסכתות: בכורות, ערכין, תמורה, כריתות ומעילה (שיש בה גם את תמיד ומידות), שבהן נצטרך להתייגע. אחר כך נידה, שגם בה יש קצת להתייגע.

המסכתות בסימן ענ"י

כט. אומר הזוהר ברעיא מהימנא כי תצא (ח"ג דף רעו): שלוש המסכתות הקשות בש"ס הן ראשי תיבות 'עני': עירובין, נידה, יבמות. אז עדיין מחכה לנו קצת עבודה. אבל הוא דורש את הפסוק של הגאולה (זכריה ט, ט) "הִנֵּה מִלְכָּךְ יָבוֹא לָךְ צִדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמֹר", וז"ל: עָנִי אִיהוּ תַמָּן בְּסִימָן, עירובין נִדָּה יבמות, וּשְׂאֵר מִתְּנִיתִין בְּכָלֵל. ושם מבואר בזוהר, שמי שרק יודע את התורה בנגלה, ואפילו את המסכתות הקשות האלו עדיין הוא נקרא 'עני בדעת', ועדיין יש לדעת את תורת הנסתר.

בכיה של שמחה וסוד השופר

ל. רבינו אומר (ליקוטי מוהר"ן תורה קע"ה) שראשי התיבות של הפסוק (תהלים פט, יז) "בְּשִׁמְךָ יִגִּילוּן כָּל הַיּוֹם" – הם בכיה. בראש השנה אומנם לא מביאים את עצמינו לידי בכיה, אך אם מתעוררת לאדם בכיה, אומר האריז"ל שזה סימן שזה הזמן שדנים אותו וטוב שיעשה תשובה. לפי רבינו יש עניין של תיקון הבכיה, והוא אומר שעיקר מעלת הבכיה היא כשהיא מחמת שמחה וחרווה.

החלום על המקום שטוב לשמוע בו קול שופר

לא. יש חידוש גדול שמספר רבינו (חיי מוהר"ן אות צ"ו): שבימי אלול חלם לו שהיה רוצה להיכנס לאיזה בית לשמוע קול שופר. הוא חיפש בית כזה בחלומו, עבר לפני בית אחד, ושמע שמזמרים, מכים כף אל כף, מרקדים ושמחים מאוד. וענה ואמר: כאן בוודאי טוב להיכנס ולשמוע קול שופר! ראש השנה הוא יום הדין, ואם יש בו גילה זה בבחינת (תהלים ב, יא) "יִגִּילוּ בְּרַעְדָּה", כפי שמובא בגמרא (ברכות ל:).

לפי הדברים הנ"ל יש רמז בשיחה זו, כי הרי מתי הוא יום הקפיצות, הריקודים ומחיאת הכף? ביום שמחת תורה. אפילו אנחנו הספרדים שמחמרים כעיקר הדין שאסור למחוא כפיים בשבת – בעוד שהאשכנזים מקלים, בגלל שתוספות (ביצה ל) מלמדים זכות על זה, מכיוון שהיום סתם אדם לא יודע לתקן כלי שיר – לא גזרו, אבל מר"ן בשולחן ערוך סגר לנו דרך זו להלכה. חוץ מיום אחד בשנה, ביום שמחת תורה אפילו שחל בשבת מותר למחוא כפיים. השנה ושנה הבאה (תשפ"ז ותשפ"ח) יש לנו ברצף שנתיים שיחול שמחת תורה בשבת, ועל אף האיסור הרגיל – בשמחת תורה מותר לרקוד ולמחוא כף.

ולפ"ז, רבינו בחלומו חיפש לשמוע שופר במקום שעושים שמחת תורה. כי כל העניין הוא לחבר את שמחת תורה עם ראש השנה כדי